

Treća Uputa za ispravnu primjenu Konstitucije o svetoj liturgiji

L'OSSERVATORE ROMANO od 6. studenog 1970. godine objavio je tekst »Treće Upute za ispravnu primjenu konstitucije o svetoj liturgiji«. Sveti Zbor za Bogoštolje je ovu »Uputu« potpisao 5. rujna iste godine.

Cilj ove treće upute o svetoj liturgiji jest »da se olakša uloga biskupa u prikladnom provođenju liturgijskih propisa, napose onih koje donosi Opća uredba misala, i da se u euharistijskom slavlju, koje je presudno za život Crkve kao »znak jedinstva i vez ljubavi« (SC, 47), povrati stega i red« (Uvod). Treba otkloniti nesporazume, a na pravu mjeru svesti pretjeranosti i nedostatke. Dakle, svrha je dvostruka: 1) pravilno aplicirati koncilске odredbe; i 2) povratiti red, stegu i vedrinu u svetu liturgiju.

Za ovaj postupak imamo dva obrazloženja: 1) prije svega »sačuvati dostojanstvo i ozbiljnost i svetost obreda« proti bilo koje »desakralizacije« i proti pojave što je nazivaju »sekularizacija svijeta« (br. 1); 2) da se ukloni individualizam i personalizam, jer treba »imati pred očima da svećeničkova privatna popravljivanja svetih obreda vrijeđaju dostojanstvo vjernika i otvaraju put do pojedinačnih i osobnih oblika u svetim slavljinama, a ona izravno spadaju na svu Crkvu« (br. 1).

Pod ovim vidom dvostruke svrhe i dvostrukog obrazloženja treba uzeti, razumjeti i tumačiti čitavu »Treću Uputu«. Mi ćemo se ovdje osvrnuti samo na one točke koje se odnose direktno na liturgijsku glazbu, a ostale propise pripuštamo drugima.

Nas posebno zanima br. 3 i to slova b) i c) pa ćemo ih i donijeti u cijelosti:

Br. 3b) »Antifone ulazne i pričesne pjesme mogu se uzeti iz Rimskog graduala, iz Jednostavnog graduala, iz Rimskog misala i iz Zbornika tekstova koje odobre biskupske konferencije. Ove pak konferencije u odabiranju pjevanih dijelova za misno slavlje neka imaju pred očima ne samo sukladnost s vremenom i raznim okolnostima litur-

gijskog čina nego i potrebe vjernika koji se njima služe«.

Ovdje se govori o glazbenom repertoaru u liturgijskim svečanostima što ga možemo prema »Trećoj Uputi« uzimati iz četiri izvora:

- iz Rimskog graduala,
- iz Jednostavnog graduala,
- iz Rimskog misala,
- iz Zbornika tekstova što ih potvrde BK.

Repertoar zaista bogat i raznovrstan koji ne isključuje ni stare napjeve gregorijanskog korala, ni klasičnu polifoniju vokalnu, ni pučke popijevke, ni liturgijsku glazbu za orgulje i instrumente, ni suvremenu crkvenu glazbu. To je stil Crkve što ga je odavna prakticirala u svojoj svečanoj liturgiji. Naime, da na svečanoj sv. misi mogu biti zastupani razni stilovi iz različitih vremena uz jedan jedini uvjet da odgovaraju dužnim zahtjevima što ih iziskuje liturgijsko slavlje. Upravo to ova »Treća Uputa« potcrtava na jak i jedinstven način. Pokoncilsko euharistijsko liturgijsko slavlje posebno naglašava načelo »nova et vetera«. Razni stilovi neka budu zastupljeni, ali samo s umjetničkim djelima i dostojnom izvedbom.

I saborska konstitucija SC i instrukcija MS preporučuju crkvenim skladateljima da »... se prihvate tog novog posla vođeni brigom da slijede predaju koja je Crkvi pružila pravo blago — velikih djela crkvene glazbene umjetnosti —, da ih upotrebljava u bogoslužju. Gledat ćemo na sva djela iz prošlosti kao i na njihove vrste i svojstva, ali ćemo pomnjivo paziti i na nove zakone i potrebe svete liturgije, tako da »novi oblici na neki način organski izrastu iz postojećih oblika« (SC, br. 23) i da ta nova djela za riznicu crkvene glazbe stvore novi dio koji neće biti nedostojan onoga iz prošlosti (MS, br. 59).

Mudrost je Crkve: sačuvati zdravo i lijepo iz prošlosti; otvoriti vrata lijepome i zdravome u sadašnjosti i u budućnosti.

Br. 3c) »Pučko pjevanje treba njegovati svim silama, uzimajući i nove oblike prilagođene duhu pojedinih naroda i današnjem čovjeku. Biskupske konferencije neka sastave

neki popis pjesama koje će se upotrijebiti u misi za posebne skupine, napr. za mladiće i dječake, i koje će ne samo riječima nego i napjevom, ritmom i glazbalima odgovarati dostojanstvu i svetosti mjesta i kulta.

Jer, iako Crkva ne isključuje nijedan rod svete glazbe iz liturgijskih čina, ipak se ne može svaka glazba ili napjev ili svirka glazbala smatrati u istom stupnju prikladnom kao potpora molitve i kao izraz Kristova misterija. Njihova je uloga usmjerena na bogoslužno slavlje, pa se moraju odlikovati svetošću i dobrim oblikom da odgovaraju duhu liturgijskog čina i naravi pojedinih njegovih dijelova, da ne priječe djelatno sudjelovanje svega skupa i da pažnju i osjećaj upravljaju prema svetom činu koji se vrši.

Donositi o ovome поближе odredbe spada na biskupske konferencije ili, ako nema općih odredaba, na biskupe u granicama vlastite biskupije. Povrh toga, neka se s velikom pomnjom odaberu glazbala u određenom broju, sukladna mjestu i naravi zajednice, i takva koja će pogodovati pobožnosti, a neće dizati prevelike buke.

Mi crkveni glazbenici moramo biti jako zahvalni i odati puno priznanje sastavljačima ove instrukcije. U njoj su nam dali bitnu, jaku i snažnu sintezu duge povijesne legislacije o glazbenim vrstama i instrumentima. Na to se možemo osvrnuti s dva aspekta:

1) pozitivno: »Crkva nikako ne isključuje iz liturgije nijednu vrst crkvene glazbe« (SC, 116). Instrukcija MS nabraja sve vrsti crkvene glazbe: »...pod imenom svete glazbe podrazumijeva se: gregorijansko pjevanje, stara i nova liturgijska polifonija sa svojim raznim vrstama, crkvena glazba za orgulje i druga dozvoljena glazbala te crkveno pučko pjevanje, bilo liturgijsko bilo uopće vjersko« (MS, 4b). Tu su nam čisto, bistro i jasno nabrojene i označene sve vrsti liturgijske glazbe: preko gregorijanskog korala do vokalne i vokalno-instrumentalne polifonije te crkvene pučke popijevke, od vokalne do instrumentalne glazbe; od glazbe za orgulje do ostalih instrumenata legitimno pripuštenih. Dakle opet: prostranost i širina repertoara kako to pristaje »katoličkoj« Crkvi koja živi na svim kontinentima, u svim narodima s različitim mentalitetima, osjećajima i ukusima te raznovrsnim jezicima.

2) negativno: »...iako Crkva ne isključuje nijedan rod svete glazbe iz liturgijskih čina, ipak se ne može svaka glazba ili napjev ili svirka glazbala smatrati u istom stupnju prikladnom kao potpora molitve i kao izraz Kristova misterija« (TU, 3c).

Ovdje se naglašavaju i razlikuju tri elementa: glazba, pjevanje i svirka glazbala.

Da li ćemo u liturgiju pripustiti svaku vrst glazbe?

Da li ćemo u crkvi pjevati bez ikakva kriterija svaku vrst pjevanja?

Da li ćemo za vrijeme liturgijskog slavlja ludo

svirati bilo koji instrument? Bilo koju ritmičku formu tona?

Ova tri elementa glazbe pripuštena su u liturgijskom slavlju jedino pod izričitim slijedećim uvjetima:

- a) »kao potpora molitve«,
- b) »kao izraz Kristova misterija«,
- c) »da se moraju odlikovati svetošću i dobrim oblikom«,
- d) »da odgovaraju duhu liturgijskog čina«,
- e) »da su u skladu s naravi pojedinih njegovih dijelova«,
- f) »da ne priječe djelatno sudjelovanje svega skupa«,
- g) »da pažnju i osjećaj upravljaju prema svetom činu koji se vrši«,
- h) »neka se velikom pomnjom odaberu glazbala: 1) u određenom broju; 2) sukladna mjestu i naravi zajednice; 3) pogodovati pobožnosti i 4) neće dizati prevelike buke« (3c).

Sve ove točne i jasne odredbe bit će nam razumljive jedino ako imamo pred očima prisutan temeljni uvjet po kojemu se ravna »uloga« (munus) glazbe, pjevanja, instrumenata, a taj je prema instrukciji »Njihova je uloga usmjerena na bogoslovno slavlje« (Horum enim munus ad cultum divinum celebrandum ordinatur) (TU, 3c). Ovdje se ne govori o bilo kojoj glazbi, o bilo kojem pjevanju, o bilo kojem instrumentu, nego samo o onim vrstama, stilovima i sredstvima koja su prikladna da sa što većom snagom i jasnoćom »izraze Kristov misterij« tako da »liturgijski čin poprimi plemenitiji oblik kad se Božja služba obavlja svečano s pjevanjem« (SC, 113; MS, 5).

Glazba, pjevanje, glazbeni instrumenti, koji nijesu istiniti znakovi »Kristova misterija«, lažni su i varavi znakovi, dakle opasni i štetni svetoj liturgiji i vode prema nesretnoj »desakralizaciji« i egoističnom »individualizmu i personalizmu«.

Koje oznake moraju imati ova tri elementa (glazba, pjevanje i glazbeni instrumenti) da mogu zaista biti »znak« koji odražuje Kristov misterij? Te oznake, više od svih ostalih jesu »svetost i umjetnost« (sanctitas et bonitas formae). To su dvije bitne karakteristike na kojima počiva čitava liturgijsko-glazbena obnova Motu proprio svetoga Pija X iz 1903. godine te se kao leit-motiv stalno ponavlja kroz slijedeću crkveno-glazbenu legislaciju predkoncilsku, koncilsku i pokoncilsku.

Riječ — pojam — »svetost« u liturgijskoj glazbi Motu proprio tumači: »glazba mora biti sveta i zato isključuje svaku svjetovnost ne samo u samoj sebi, nego i u načinu na koji je umjetnici izvode« (MP, I, 2). Samo tako se može i mora shvatiti i komentirati riječ »svetost« kad se upotrebljava u liturgijskoj glazbi. Jedino je to istinski i originalni smisao što ga je dao Motu proprio svetog Pija X, a taj smisao daju i svi ostali dokumenti koji su izišli poslije Motu propria.

Drugu osobinu (karakteristiku) crkvene glazbe »umjetnost« (dobri oblik — bonitas formae) Motu proprio također tumači: »mora biti prava

umjetnost (ars vera), jer inače neće moći uplivati na duše slušača onoliko koliko bi Crkva željela postići u svojoj liturgiji slušajući umjetnost glazbe» (MP, I, 2). Valjda je jasno što Crkva razumije pod riječima »prava umjetnost«. Ako u crkvi za vrijeme liturgijskih svetih čina slušamo glazbu koja samo orgijski kriči s izrazito naglašenim ritmovima i pokazuje sasvim nešto drugo ili se nalazi ispod liturgijskih riječi i znakova, sigurno je da to nije »prava umjetnost« što je Crkva želi kod svete mise.

Poslije svih direktiva Motu propria, koncilskih i pokoncilskih odredaba ipak se često čuje: »ne postoji liturgijska glazba« ... »svaki stil i svaka vrst glazbe vrijedi za svaki liturgijski momenat...«, »svaka glazba jest liturgijska pa bili to i svjetovni oblici ili lokalne uspavanke« ... itd.

Tome se i ova »Treća Uputa« protivi i energično pobija i odbacuje te tvrdnje. »Pažnju i osjećaj« skupa vjernika zaista »upravljaju prema svetom činu koji se vrši« kad je glazba skladana i

»usmjerena na bogoslužno slavlje« i kad postiže »pravi cilj« liturgijske glazbe, a taj je »slava Božja i posvećenje vjernika« (TU, 3, c). Zato nikakvo čudo ako i instrumenti ograničeni, ne bučni, udešeni prema mjestu i naravi skupa vjernika moraju biti »kao potpora molitve« i »kao izraz Kristova misterija«. »Kristov misterij« ne nalazi se skriven u zabavnim lokalima koji nemaju ništa zajedničkog s Božjim hramom ni svetom liturgijom Gospodnjom. Glazbala moraju »odgovarati dostojanstvu i svetosti mjesta i kulta. U svojim refleksijama o »Trećoj Uputi«, kad govori o glazbalima p. P. Ernetti opominje Talijane: »Mi smo u Evropi a ne u Africi — u Italiji a ne u Jugoslaviji!«

Treća Uputa, utvrđujući odredbe predašnjih koncilskih i pokoncilskih dokumenata o liturgijskoj glazbi — još jednom — bistri pojmove o karakteristikama i ulozi što ih liturgijska glazba mora imati bilo o vrstama i stilovima, bilo o instrumentima, eliminirajući u liturgijskim činima svaku »desakralizaciju« i svaki »individualizam i personalizam« da bi napokon mogli »povratiti red, stegu i vedrinu u euharistijska slavlja«.

VINKO ŽGANEC

O šezdesetgodišnjici smrti Franje Kuhača

(20 XI 1834 — 18. VI 1911)

Ove godine navršava se šezdeset godina od smrti Franje Kuhača. Njegovo mrtvo tijelo sahranjeno je u Zagrebu na Mirogoju u sjevernoj arkadi. U istoj arkadi sahranjena je njegova supruga Marija i neki drugi hrvatski umjetnici (Fijan, Šramica itd.). Ja sam česti posjetilac posljednjeg počivališta Franje Kuhača. Nažalost ta je arkada već dosta dugo vremena u prilično zapuštenom stanju.

Udovica ovog našeg etnomuzikologa,¹⁾ melografa i muzičkog pisca potresnim je riječima opisala svoju životnu ispovijest; zapis se nalazi na kraju XII knjige Kuhačevih korespondencija. Ovaj zapis nikada i nigdje do sada nije bio objavljen. Kadgod sam ga čitao, a čitao sam ga mnogo puta, uvijek me je potresla iskrenost životne drugarice Fr. Kuhača; on je od početka, kad sam se prvi put u petoj gimnaziji u Zagrebu s njime sastao, postao moj ideal. U spomenutom zapisu nije prikazana samo topla romanca Kuhača i njegove supruge, nego i čitava njihova borba za sreću i ekonomsko održanje njihove obitelji.

Iako je Kuhač napisao životopis mnogih kompozitora i muzičkih radnika (Hrvata i nehrvata) ulažući u to mnogo truda, vremena i materijalnih sredstava, o Kuhačevom životu i radu imamo malo

napisanih djela. Najobilniji izvor ostavio je sam Kuhač u svojoj korespondenciji koju je savjesno vlastoručno kopirao u 14 knjiga velikog formata; tako su sačuvani gotovo svi listovi koje je pisao. Nisu sačuvana niti su kasnije pronađena ona pisma koja su bila istrgnuta iz spomenutih knjiga još za života Fr. Kuhača. Sačuvano je oko 4.000 pisama. Kuhačeva korespondencija je s ostalom sačuvanom rukopisnom ostavštinom pohranjena u Državnom arhivu Hrvatske. Prijepis tih knjiga dala je za svoje potrebe načiniti Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, a jednu kopiju sam ja za sebe načinio, tako da je taj dragocjeni

¹⁾ Fr. Kuhač je utemeljio našu etnomuzikologiju i postao u ono vrijeme osnivačem komparativne muzikologije (koja se javlja krajem prošlog stoljeća u Engleskoj povodom jednog muzičkog spisa Aleksandra Johna Ellisa — od 1814. do 1890. — štampanog 1884. god. »o nekim opaskama glede izvjesnih muzičkih neharmonskih ljestvica«). Svoje prvenstvo kao osnivača etnomuzikologije i komparativne muzikologije Kuhač je branio u članku »Etnomuzikologija« (»Vijenac«, br. 35, 1885. g.) u kojem tvrdi da je još 1882. g. napisao muzikološku radnju (knjigu) koja je do danas ostala u rukopisu. O toj knjizi je pisac ovog prikaza održao predavanje u Mađarskoj akademiji, a štampano je u »Zborniku slavonskih muzeja« 1969. g., str. 7 — 23, tisak »Iskra« Vinkovci.